

GERMİYANLI YETİMÎ VE ʿİBRET-NÂMESİ¹

*Mahmut KAPLAN- Şirvan KALSIN**

ÖZET

Bu çalışmada Germiyanlı Yetimî tarafından yazılan *İbret-nâme* adlı öğüt manzumesi incelenmiştir. İncelemede İbret-nâme'nin transkripsiyonu ve günümüz Türkçesine aktarımı yapılmış; Eski Anadolu Türkçesi dil özellikleri gösteren metin, dil açısından da değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonuna metinde geçen kelimelerin dizini eklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yetimî, İbret-nâme, nasihat-nâme, Eski Anadolu Türkçesi

GERMİYANLI YETİMÎ AND HIS ʿİBRET-NÂME

ABSTRACT

In this study, the poem called *Ibret-name* has been examined by Germiyanlı Yetimi while examining *Ibret-name*, it has been transferred into modern Turkish; the text which shows Old Anatolian Turkish language characteristics has been evaluated through language. The words which were shown in the text added to the index.

Key Words: Yetimî, *Ibret-nâme*, advise letter, Old Anatolian Turkish

¹ Bu makalede dilbilgisi incelemesi ve dizin Yrd. Doç.Dr. Şirvan Kalsın tarafından yazılmıştır.

* Celal Bayar Üniversitesi Öğretim Üyesi (mahmutkaplan53@hotmail.com) - Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Öğretim Üyesi (sirvank@hotmail.com)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

1. Yetimî'nin Hayatı ve Eserleri:

İbret-nâme yazarı Germiyanlı Yetimî hakkında kaynaklarda yeterli bilgiye ulaşmak mümkün olmadı. Şair hakkında Tuhfe-i Nâili'de kısaca, şairin Germiyanlı olduğu ve Seyyidgazi Dergahı dervişlerinden olduğu bilgisi verilerek, Hasan Çelebi ve Âşık Çelebi tezkirelerinde şair hakkında malumat bulunduğu kaydedilmiştir. Hasan Çelebi, "Vilâyet-i Germiyan'dan Seydî Gâzi Hânkâhında olan budalânun yetimi ve hânkâh-ı cihanda ser ü pâ bürehne yürüyen abdâllarun bî-ḥavf u bîmi idi. Ṭabʿînuñ bu fende iktidârı îrâd olunan kelîmât-ı âb-dârından rûşen ü âşikâr ve zâhir ü be-dîdârdur. Bu şiʿr anuñdur:

Gün yüzün görmek diler mehtâb ṭurmaz çigzinür
Hâk-i pâyuñ öpmek ister âb ṭurmaz çigzinür

Şeb-çerâğ-ı ḥüsnüñe pervâne olmışdur kamu
Şevküñ-ile mihr-i âlem-tâb ṭurmaz çigzinür

Pâs-bânuñdur meger seyyâreler eflâkde
Giceler tâ şubḥa dek bî- ḥâb ṭurmaz çigzinür

Mâcerâ-yı eşk-içün derd-i derûnum dökmege
Cûy-ı eşkümden yaña dülâb ṭurmaz çigzinür

Ey Yetimî gözün aç cân murğ ın itdürdüñ şikâr
İşbu çerḥ olmuş per-i ʿuḳâb ṭurmaz çigzinür

(Çelebi, 1989:1076-1077)

Âşık Çelebi'de ise şu bilgiler vardır: "Anatoli'dan livâ-ı Germiyândan Seydî Gâzi ḥâneḳâhından olan zümre-i abdâlân ve ser ü pâ bürehne yürür dîvânegândan idi. Ḥaḳḳâ bu ebyâtı kem vâkiʿ olmamışdur. Ğazel" (1969: yk 95a) diyerek Hasan Çelebi'yle aynı bilgiyi verir ve yukarıdaki gazeli örnek olarak kaydeder. Her iki kaynak da şairin Germiyanlı ve Seydî Gâzi dergahı mensuplarından olduğunu söyleyip şiirlerini beğendiklerini ifadeden öte bir bilgi vermemiştir. Bunun dışındaki kaynaklarda bir bilgiye rastlayamadık.

Şairin gerek *İbret-nâmesi* gerekse eldeki tek şiir olan yukarıda metni verilen gazel, onun nazımda başarılı olduğu hususunda bir fikir vermektedir.. Her iki manzumeden şairin aruzu kullanmada

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

başarılı olduğu, akıcı bir uslubu bulunduğuna hüküm etmek mümkündür.

Yetimî'nin metnini sunduğumuz *İbret-nâme*'si 99 beyit olup esas itibariyle bir öğüt manzumesidir.

2. *İbret-nâme*'nin Muhtevası:

Tak kafiye esasına dayalı bir öğüt manzumesi olan *İbret-nâme*, râbita-i mevt ekseninde insanları uyarmak, ölümü hatırlatarak iyi ve güzel işler işlemeye yöneltmek amacıyla kaleme alınmıştır. Yetimî söze, gel, Allah'ın rızasını kazan ve Peygamber'in sünnetine uy, çağrısıyla başlar; dünyanın faniliğini hatırlatarak kendi başından geçmiş gibi şu öyküyü anlatır: Ben bu dünyaya aldandım, bağ bostan düzdüm, zengin oldum, beni bir yere yönetici yaptılar. Sonra bir gün rahatsızlandım, yatağa düştüm. Çoluk çocuk çevreme ağlaşarak toplandılar. Sonra öldüm. Yıkayıcı geldi, beni yıkadı, kefenledi ve namazımı kılıp mezarlığa götürdüler. Gömüldüm, kalabalık dağıldı. Sorgu melekleri gelip bana kabir sorularını sordular. Bütün yaptıklarımı bir bir hatırlatıp işleyip işlemediğimi bana teyit ettirdiler. Kurtuluş yoktu, çünkü her organım yaptıklarımı kendisi söylüyordu. Sonunda iyiliklerim kötülüklerden fazla olduğu için kurtuldum.

Şair bu hikâyeyi anlattıktan sonra insanlara kıssadan çıkarılması gereken hisseyi anlatarak iyilik yapmayı, ibadetlere devam etmeyi tavsiye ederken yazana, okuyana ve dinleyene hair dua ile manzumeyi bitirir. Manzume, tarikatla rabita-i mevt denilen tasavvufî tefekkürün bir ifadesidir. Sâlik, rabita-i mevt yoluyla nefsinin olumsuz eylemlerden alıkor, günahlardan sakınarak Allah rızasına ulaşmağa çalışır.

3. *İbret-nâme*'nin Dil Özellikleri

Eski Anadolu Türkçesi döneminde yazılmış olan *İbret-nâme*, dönemin özelliklerini büyük ölçüde taşımaktadır. Yer yer yazımdan kaynaklı ikili kullanımlar ve bazı arkaik yapılar görülmüştür ancak bunlar oldukça sınırlıdır.

“EAT’de XIII. Yüzyıldan başlayarak, yazım özellikleri belli kalıplara doğru gitmiştir. Başlangıçta daha çok hareke kullanılmış daha sonra eklerde ve köklerde belirli kalıplar ortaya çıkmıştır. Manzum yapıtlarda kalıplaşma biraz daha geç gerçekleşmiş, Türkçe sözcüklerde imalenin bolca kullanılması ve bunun yazı ile yakın ilgisi kalıplaşmayı geciktirmiştir. Ancak XVI. yüzyılda Arapça ve Farsça sözcüklerin büyük ölçüde kullanılması ve imalenin çok aza inmesiyle düz yazıda kalıplaşan yazım, manzumelerde de kullanılır olmuştur.”

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

(Canpolat, 1995:250). XVI. yüzyılda yazılmış olan  bret-n me'de de bu kalıplaşma görülmektedir.

Eserin ses ve Şekil bilgisi özellikleri aşağıdaki gibidir.

3.1. Ses  zellikleri

3.1.1.  nl  Uyumları:

 bret-n me'de damak uyumuna Türkçe sözcüklerde uyulmuřtur. *Begenmezdi m* (11); *yiym* (11); *sanmayubanı* (9).

Bilindiği gibi Eski Anadolu Türkçesi döneminde bazı eklerin tek biçimli olmasından dolayı kurallı bir dudak uyumundan sözedilemez.  bret-n me'de de bu durum EAT karakteristiğindedir:

S r y beni (44); * liceek* (39); *yuyıcı* (41); *yumurladı* (46); *tutuldı* (79).

e~i

Metnimizde bazı kelimelerin hem i'li hem de e'li yazımları tanıklanmaktadır:

didiler (79); *dediler*(80); *didüm*(80); *didüm* (75) *ded m* (81).

3.1.2.  ns z Uyumu

EAT'de bazı eklerin eşbi imcil olmamasından dolayı  bret-n me'de de döneme paralel olarak  ns z uyumundan sözedilemez:

Unutulupdur (55); *ođuduđda* (71).

3.1.3. Ötümlüleřme

t->d-

t k->d k- (98); *titreş->ditreş-* (16); Bazı örneklerde t korunmaktadır: *tuğağ* (18); *tağıl-* (71); *turuben* (66); *tur-* (65); *tuğul-* (79).

-t->-d-

-t>-d

Metnimizde son seste böyle bir  t ml leřmenin aksine korunan örnekler tanıklanmıştır: *dört* (44); *gözet-* (19)

k->g-

gel (1); *gönül* (4); *g r-* (21); *getür-* (18); *gözet-* (19).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

-ķ->-ġ-

yarlıġar (49); *ķıldıġı* (69); *ķulaġum* (34).

3.1.4. Süreklileşme**b->v-**

ber->vir- (34); *bar->var-* (65)

đ>y

ađak >ayaķ (30); *ıđuķu>uyķu* (92); *ķađġu>ķayġu* (26)

3.1.5. Yutulma**-b->-v>Ø**

sub>suv>su (50)

-g>Ø

ķamuġ>ķamu (28)

-g- >Ø

edġü>eyü (10)

3.2. Şekil Bilgisi**3.2.1. İsim Çekim Ekleri****3.2.1. İlgi durumu**

EAT'de ilgi durumu eki ünsüzle biten kelimelerden sonra *+Uñ*, ünlü ile biten kelimelerden sonra ise *+nUñ* biçimindedir. (Timurtaş, 2005:85) Ekin ünlüsü dudak uyumuna uymaz her zaman dar-yuvarlaktır. Metnimizde de ilgi durumu *+Uñ* ve *+nUñ* ile karşılanmıştır ancak birkaç örnekte ekin ünlüsün düz-dar (*+nuñ*; *+iñ*) biçiminde olduğu tespit edilmiştir.

dünyāññ yalanı (5); *resulññ sünneti* (3).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

3.2.2. Belirtme durumu

Timurtaş EAT’de kullanılan belirtme durum eklerini *+I*/*+(y)I*; *+n* (3. kişi iyelik eklerinden sonra); *+n-I* (3. kişi iyelik ekinden sonra *-n-* yardımcı sesi alan *+I* eki) olarak vermiştir. (2005:87)

Gülsevin ise dönemin belirtme durum eklerini *+I*; *+nI* ve *Ø* olarak vermektedir. Bunlardan *+(y)I*’nin EAT’nin karakteristiği olduğunu; Eski Türkçe döneminde yalnızca zamirlere daha sonraki dönemlerde isimlere de gelmeye başlayan *+nI* ekinin ise EAT’nin ilk eserlerinden bazılarında ve sınırlı olarak kullanıldığını bu sebeple karakteristik olmadığını söylemektedir. (1997:34). Belirtme durum olarak değerlendirilen *+n*’nin ise 3. kişi iyelik ekinin parçası olduğu kanısındadır. Bu durumu da şöyle ifade etmektedir: “1. kişi *+um*; 2. kişi- *uñ* eki gibi 3. kişi de de *+m* eki vardır; ve tıpkı *+um*, *+uñ* eklerinden sonra nasıl kullanılmamış bir belirtme hali fonksiyonu bulunuyorsa, 3. kişi *+m* eki üzerinde de kullanılmamış bir belirtme hali vardır. İşte söz konusu “+Ø belirtme hali” ekidir.” (1997:15). Ek için verdiği örneklerden bazıları şunlardır:

Dôst oldur ki seni anuñ gibi söz söylemege kıomaya (Mrzb. 15b.8);

Yine ma’rifet tañrıyı bilmek bolur ve tevhîd tañrıyı birlemek bolur (Behc.11:6,13) (Gülsevin, 1997:31-33).

Aydur fida kıldım hüseyin için cânumnı (Behc.1:111,29).

Gülsevin (1997:34) aşağıdaki kullanımları eksiz belirtme durumu olarak değerlendirmektedir:

Haķ ta’ala bunlaruñ dükel yazuğın bağışlar (Behc.2:49-B,13);

Rûzigâruñ acısın datlusın datdum (Mrzb.7a-11).

 bret-nâme’de yaygın kullanım *+I* yönündedir. Gülsevin’in eksiz belirtme durumu olarak değerlendirdiği *+n*’li biçimlerin de sık kullanıldığı görülmektedir.

Umarsañ Haķ te’âladan *cinâni* (3)

İdüp rencîde ança *müselmâni* (8)

Ėodum vârişlere *evi dükâni* (48)

Ölü *yüzi* şovukdur kimse bakmaz

Gel imdi gör bu kez *şaçın* yolanı (37)

Ėıvan sen çün *rızâsın* gözle anuğ (2)

Ri’ âyet kıl Resüliñ *sünnetini* (3)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Bilindiği üzere *āzād* sözcüğü ol- yardımcı fiiliyle kullanıldığında nesne almaz ancak kıl- yardımcı fiiliyle kullanıldığında nesne alır.

Hele *ḥayrüm ziyāde* geldi *şerden*

Bi-ḥamdillāh ki *āzād oldum* anı (83) beyitinde “*āzād oldum*” kullanımında “ol” zamirinin ayrılma durumu ile kullanılması beklenirken “anı” biçiminde belirtme durumu ile kullanılmıştır.

3.2.3. Yönelme durumu

EAT’de yönelme durumu eki +A’dır. Ünlü ile biten bir kelimeye geldiği zaman araya -y- yardımcı sesi gelmektedir. İbret-nâme’de de yönelme durum +A ile karşılanmaktadır. Ecel *ḳaygusına* düşdüm ne diyem (26)

Şeff^c eyle *bize* ol mihribānı (96)

Birkaç örnekte yönelme durumu eki +A bulunma durumu işleviyle kullanılmıştır.

Bürāzer bu *cihana* kimse *ḳalmaz* (63)

3.2.4. Bulunma durumu

+dA biçimindedir. Bir örnekte yönelme işleviyle tanıklanmıştır.

Muṣallāda getüren *ḳodı* bir dem (65).

3.2.5. Ayrılma durum

Metnimizde EAT döneminin özelliği olarak ayrılma durum ifadesi her zaman +dAn eki ile sağlanmıştır.

Sa^cid ol *ḳışsamızdan* *ḥişşedār* ol (92)

Hele *ḥayrüm ziyāde* geldi *şerden* (83).

3.2.6. Fiil Çekimi

Fiil çekiminde EAT’den herhangi bir farklılık göstermez. Haber ve dilek kiplerinin çekiminde, filimsilerin ve fiil türetme eklerinin kullanımında EAT karakteristiğindedir.

4. Sonuç

Karakteristik bir Eski Anadolu Türkçesi metni olan *İbret-nâme* akıcı bir üslûp ile kaleme alınmıştır. Şairin vezni kolay bir biçimde kullanma başarısını göstererek; manzumesini didaktik kuruluktan kurtardığı etkili bir anlatım yolu yakaladığını söyleyebiliriz.

5. Metin

HAZÂ DÂSTÂN-I ʿİBRET-NÂME²

Me fâ ʿî lün/ me fâ ʿî lün/ fe ʿû lün

Bismi'llahi'r-raḥmani'r-raḥîm

Günümüz Türkçesi ile:

1b.1. Gel imdi kııl taleb şâh-ı cihanı Ki ya'nî Hâlık-ı ins-ile cānı	Gel şimdi insanların ve cinlerin yaratıcısı olan cihanın şahını iste.
2. Kıvan sen çün rızâsın gözle anuñ Budur emri Hudâ-yı lâ-mekānuñ	Sen kıvan, onun rızasını gözle; mekân-dan münezzeh Tanrı'nın emri budur.
3. Ri'âyet kııl Resûlün sünnetini Umarsañ Haq te'âlâdan cinānı	Yüce Allah'tan cennetleri umarsan Peygamber'in sünnetine uy.
4. Gönül bağlama dünyâ-yı deniye Beķâsuzdur bilürsin işbu fanî	Alçak dünyaya gönül bağlama; bilirsin, bu bu dünya fanidir, geçicidir.
5. Buña aldanma zinhâr ey birâzer Ki çokdur kaḥbe dünyânın yalanı	Ey kardeş yalanı çok olan bu kahpe dünyaya sakın aldanma.
6. Buña uydum beni maḡrûr kıldı Düzetdüm bunda bâḡ u büstānı	Ben buna uydum, beni mağrur etti; burada baḡ bahçe kurdum.
7. Ğanî oldum cihan milkinde beş gün Ki ḥâkim itdiler bir yere beni	Dünya mülkünde beş gün zengin oldum, beni bir yere yönetici yaptılar.
8. Kime ʿadl ü kimine cevr iderdüm İdüp rencide ança müslimānı	Kimine adalet, kimine eziyet ederek birçok müslümanı rencide ederdim.
9. Alurdum mâlnı zulm-ile ḥalkuñ Yir-idüm şoñunu şanmayubanı	Sonunu (ölümü) düşünmeden halkın malını zorla alıp yerdim.
10. Eyü ata binüp atlas geyerdüm Gezerdüm ben ser-â-ser gülsitānı	Atlas elbiseler giyip iyi ata binerek gül bahçesini baştan başa gezerdim.
11. Beḡenmezdüm yiyem degme ta'âmı Bu resme besler-idüm cism ü cānı	Deḡme yiyecekleri beḡenmez, vücudumu özenle beslerdim.
2a.12. Ölüm añmaz-ıdum hergiz cihanda Ebed kalam şanurdum cāvidānı	Bu dünyada ebedi kalacağımı sanır, ölümü asla anmazdım.
13. Karanlıḡ dünyanın nîk ü bedinden	Karanlık dünyanın iyisinden kötüsünden

² *Hazâ Dâstân-ı ʿİbret-nâme*, Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi, 588/8.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009

- İdüp oturmuş-ıdum bir zemānī
 14.Eşit imdi baña nā-gah ne oldı
 Erişdi çün kazā-yı nā-gehānī
 15.Beni dutdı ısıtma başum ağrır
 Kōmadı gezmege kudret yabanı
 16.Sünüküm ditreşüp beñzüm şarardı
 Kūrutdı kōmadı cismümde kanı
 17.Beni şāhib-firāş idüp yaturdı
 Ki düşdi cānuma ölüm nişānı
 18.Ŧudağum kūrudı gāyet şuşadum
 Getürdiler şarāb-ı ergāvānı
 19.Gözetdüm dōrt yaña gördüm ħalāyık
 Yıgılmış üstüme pīr ü cevānı
 20.Nazar kıldum yanumda bir melek var
 Kim añladum odur cānım alanı
 21.Anı gördükde °aqlum zā'il oldı
 Bilimezven zemīn ü āsumānı
 22.Dilüm hiç söylemez oldı tūtuldu
 İşāret birle ben çağırdum anı
 23.Didüm bi'llāhi diñle nite geldün
 Didi kabz itmege rūḥ-ı revānı
 24.Didüm bir dem emān di baña luṭf it
 Didi kimseye virmez[em] emānı
 2b.25.Bakar gözüm velākin söylemez dil
 Muḥakkaḳ oldı ölüm tercümānı
 26.Ecel kaygusına düşdüm ne diyem
 Getürdü ḥulḳuma almağa cānı
 27.Zen ü ferzend ü hem kavm ü qarābāt
 Benüm çün kamu iderler fiğānı
 28.Atam anam baş açup zār eyler
 Oğul kız kamu iderler fiğānı
 29.Bu ḥālet geldi başa çār u nā-çār
 Meded didüm eşitmez kimse beni
 30.Ayağum geh çeküp geh uzaduram
 O ḥalde añlaram gözüm yumarı
 31.Kim eydür öldi kim eydür diridür
 Görürler göğsüme el urubanı
 32.Uşah oğullarum ağlaştı cümle
 Görüp bu ḥalde ben nā-tüvānı
 33 Ḥalālum el urup yırtar yüzüni
 Dirīğā gitdi evüm pāsübānı
 34.Ķulağum işidür her ne ki derler
 Cevābın viremez lākin lisānı
 35.Nefes kesildi tenden gitdi cānım
 Henüz düzülmedi yol armağanı
- edinip bir zaman oturmuştum.
 Ansızın gelen ilahî emirle
 birdenbire bana ne olduğunu işit:
 Beni tutan sıtma, başımı ağrıtır yabanı
 gezecek güç bırakmadı
 Kemiklerim titreşip benzim sarardı, (bu
 illet) cismimde kanımı kurutup tüketti.
 Canıma ölüm belirtisi düştü; beni yatağa
 üşürüp yatırdı,
 Dudağım kurudu çok susadım; bana
 erguvan renkli şarabı getirdiler.
 Baktım dört yanıma yaşlı
 genç hizmetçiler üstüme üşüşmüş.
 Baktım yanımda bir melek var. Onun
 canımı alacağını anladım.
 Önu görünce aklım başımdan gitti;yeri
 göğü fark edemez oldum.
 Dilim tutuldu, hiç konuşamaz oldu;
 işaretle onu çağırdım.
 Allah için söyle dedim: Niçin geldin
 Ruhunu almaya geldim dedi.
 Bir kez bana aman ver dedim. Hiç
 kimseye aman vermem dedi.
 Gözüm bakar fakat, dilim söylemez
 oldu; bu tam ölüm tercümanı oldu.
 Almak üzere canı gırtlığıma getirdi; can
 korkusuna düştüm, ne diyeyim?
 Karım, çocuklarım yakınlarımların hepsi
 benim için feryat ettiler.
 Babam, annem başını açıp ağlar;
 oğullarım, kızlarım feryat eder.
 Başıma bu hal geldi, çaresiz imdat
 dedim, kimse beni duymaz.
 Ayağımı bazan uzatıp bazan çekerim. Bu
 durumda gözümü kapatamı anlarım.
 Görenler göğsüme el koyup kimi ölü,
 kimi diri der.
 Beni bu güçsüz halde gören
 çocuklarım, oğullarım ağlaştı.
 Eşim, evvah evimin koruyucusu gitti
 diye elini yüzüne vurup yırtar.
 Kulağım her söyleneni işitir fakat, dilim
 cevabımı veremez.
 Henüz yol armağanı hazırlanmadan nefes
 kesildi, tenden canım gitti.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4/2 Winter 2009*

36. Gözüm ağzım yumuldu bildüm öldüm
 Hâkîkat ol melek ayırdı cânı
37. Cisim kaldı döşek içinde mecrûh
 Gel imdi gör bu kez saçın yolunu
- 3a.38. Yüzüm örterler aşlâ kimse görmez
 Çıkar nide iverler hânedânı
39. Dirî iken isterler-imîş³
 Kaçar imîş ölice k düsîtânı
40. Ölü yüzi şovukdur kimse bakmaz
 Unudurlar-ı mış tizcek öleni
41. Su ılındı yuyucu geldi ol dem
 Gelüp cem^c oldu hep halkuñ tıyanı
42. Hem iskât-ı salât [u] şavm u ĩmân
 İdüp her sâ'il aldı dirhemânı
43. Ta'âm eylediler ol hinde yindi
 Segirdüp hizmete başlar tıyanı
44. Yapışdılar döşege dört yañadan
 Beni kaldurdılar sürüyübene
45. Benüm hâlvette şoydılar geyesüm
 Ne ʿaybum var-ısa oldu ʿayânı
46. Çıkarup rahmeti kôdılar anda
 Yumurladı yuyucu aldı anı
47. Bir akça hayr için şarf itmez-iken
 Kaparlar câme ile camedânı
48. Ne kim mâl cem^c idüp oldu yaşadum
 Kôdum vârişlere evi dükânı
49. Heman hayr itdügi kalur gişiyeye
 Ki Tañrı yarlıgar hayr eyleyeni
50. Birisi şu koyar ol bir beni yur
 Ditrer havf -ı Hâkdan üstühânı
- 3b.51. Kefen şarup beni tabuta koyup
 Getürür nevbet ile yorulanı
52. Mü'ezzin bañ virür eydür şalâdur
 Eşidür hâş u ʿâm kimdür öleni
53. Kim'önümce kimi ardınça ağlar⁵
 Eşidürem kim ise ağlayanı
54. Niçe evler harâb iden ölümdür
 Kavışdurmaz ölüm hîc ayrılanı
55. Niçe sevgülüler⁶ unutulupdur
- Gözüm, ağzım yumuldu öldüğümü
 anladım. Doğrusu o melek ruhu ayırdı.
 Cismim döşekte yaralı kaldı.
 Gel şimdi bu kez saçını yolunu gör.
 Yüzümü örterler, asla kimse görmez;
 hemen evi terkedip çıkar, giderler.
 (Kişiyi) sağken isterlermiş,
 ölünce dostları kaçarmış.
 Ölünün yüzü soğuktur, kimse bakmaz.
 Öleni çabucak unutularmış.
 Su ısındı, yuyucu geldi; halkın tüm
 duyanları gelip toplandı.
 Dilenciler de iskât-ı salat, oruç ve im
 yapıp dirhemleri aldılar⁴.
 Yemekler hazırlandı, yendi; yemeği
 yiyip doyan hizmete koşturdu.
 Dört yandan döşeye yapışıp beni
 sürüyerek kaldırdılar.
 elbiselerimi تنها bir yerde soydular; ne
 aybım varsa ortaya çıktı.
 Yıkayıcı o anda, kenara konulan
 sadakayı toparlayıp aldı..
 Hayır için bir akça harcamazken (şimdi)
 elbiseyi, elbiseliği kaparlar.
 Topladığım mal servet ne varsa
 ev dükkân hepsini varislere bıraktım.
 Kişiyeye sadece yaptığı hayır, iyilik
 kalır. Tanrı da hayır yapanı bağışlar.
 Biri su koyar, öbürü beni yıkar; Tanrı
 korkusundan kemikleri titrer.
- Beni kefene sarıp tabuta koyarak
 yorulan ile nöbetleşe götürürler.
 Müezzin bağırıp sala verir; herkes ölenin
 kim olduğunu öğrenir.
 Kimi önümde, kimi arkamdan ağlar. Ben
 kimin ağladığını işitirim.
 Nice evler harap eden ölüm, ayrılanları
 bir daha kavuşturmaz.
 Pek çok sevgililerin adı şanı kalmamış,

³ Bu mısradaki vezin tutmuyor.

⁴ İskât-ı salât: Ölenin namaz borçlarından kurtulması için kılamadığı namazlar karşılığı verilen para, sadaka.

⁵ Metinde "kimi" kelimesi vezin gereği "kim" olarak yazıldı.

⁶ Sevgülüleri kelimesi vezin gereği sevgülüler biçiminde yazıldı.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4/2 Winter 2009*

- Gidüpdür kalmayup ad-ile şanı
 56.Niçe ata vü ana eyleyüp ah
 Şanursın göklere çıkdı duhānı
 57.Selātinler zebundur mevt elinden
 Sarāyından ayırdı niçe hānı
 58.Ķanı benüm diyenler bu cihanı
 AyaĶ altında yaturlar nihānı
 59.Ķanı Hürmüz Ķanı Hüsrev Ķanı Cem
 Unutduñuz mı Sāmı Ķahramānı
 60. Ķanı Ķayşer gibi c'ankā-yı devrān
 Zemīnūñ Ķa'cı oldu āşiyānı
 61.Ya Ķanı evliyālar enbiyālar
 Risālet kişverinūñ kāmuranı
 62.Ķuşuşā mefhar-i c'ālem Muhammed
 SeĶāb iken o şahuñ sāyebānı
 63.Bürāzer bu cihana kimse Ķalmaz
 Ölüm ne yaĶşı Ķor ne Ķod yamanı
 4a.64.Beni götürdiler çün Ķabre toĶrı
 Yürütdiler niçe soĶaĶ tolanı
 65.Muşallāda getüren Ķodı bir dem
 İmām tırdı ilerü varıbanı
 66.Ķalāyık tıruban şaf şaf uyuban
 Derildi bir yire pūr u şübānı
 67.İmām cehr-ile dir Allāhu ekber
 Uyup anuñ didüĶin dir Ķalanı⁷
 68.Selām virüp du'ā Ķıldı cemā'at
 İlāhı yarlıĶa işbu fulānı
 69.Şalātum ĶıldıĶı demde getürüp
 Getürüp sinüme diñle beyānı
 70.Beni çün Ķodılar Ķabrüm içine
 Tūrābıla yumurlar üşübeni
 71.OĶudılar çü Yāsīni müselsel
 TaĶıldılar oĶuduĶda Ķurānı
 72.Belürdi bir şadā ol dem[de] nā-gāh⁸
 Gelür Münkür⁹ Nekirile revānı
 73.Yir iki yarılır heybetlerinden
 Görürem esvedānı ezrakānı¹⁰
 74.Şorup Rabbümi dīnümü nebīmi
 Ķavāle Ķıldı odlu bozdoĶanı
 75.Didüm Rabbumdur Allāh dīnüm İslām Dedim, Rabbim Allah, dinim islam,
 Muhammeddür resülüm yoĶ gümānı unutulup gitmiştir.
 Birçok ah eden ana babanın dumanının
 göklere çıktığını sanırsın.
 Sultanlar ölümün elinden düşkündür.
 (Ölüm) pek çok hanı sarayından ayırdı.
 Hani bu dünya benimdir diyenler? Ayak
 altında kaybolmuş yatarlar.
 Hani Hürmüz, hani Hüsrev, hani Cem?
 Sam'ı, Kahraman'ı unuttunuz mu?
 Nerede zamanının anka gibi Kayseri?
 Yuvası yerin altı oldu.
 Ya Peygamberlik ülkesinin mutluları
 evliyalar, peygamberler nerede?
 Özellikle alemin övücü, bulutun
 gölgelik yaptığı Hz. Muhammed nerede?
 Ey kardeş, bu dünyada hiç kimse kalmaz.
 Ölüm ne iyi ne kötü kimseyi bırakmaz.
 Beni Birçok sokak dolaştırarak kabre
 doğru göturdüler.
 Beni getiren musallaya bıraktı; imam öne
 doğru ileri varıp durdu.
 Genç yaşlı bütün hizmetçiler saf saf
 durup (imama) uydular.
 İmam sesli olarak Allahu ekber der,
 cemaat uyup onun dediğini tekrarlar.
 Cemaat namaz kılıp, Allah'ım bu öleni
 affet diye dua etti.
 Namazımı kılıp beni kabrime getirdiler;
 olayı dinle.
 Beni kabre koyunca üşüşerek üzerimi
 toprakla örterler.
 Sürekli yasin okudular, Kur'an okuyunca
 dağılıp gittiler.
 O anda birdenbire bir ses duyuldu;
 Münker ve Nekir birlikte gelir.
 Heybetlerinden yer ikiye ayrılır;
 esvedanı, ezrakānı görürüm.
 Allahımı,dininimi, peygamberimi
 sordular, ateşli topuzu salladılar.
 peygamberim şüphesiz Muhammed' dir.

⁷ Metinde "uyuban" kelimesi "vezin" gereği "uyup" biçiminde yazıldı.

⁸ Metinde "bilürdi" olan kelime "belürdi" olarak düzeltildi.

⁹ "Münker" metinde "Münkür" olarak harekelenmiştir.

¹⁰ Ezrekān kelimesi metinde "erzekān" biçiminde harekelenmiş.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4/2 Winter 2009*

76. Didiler söyle imdi her ne kıldın
Getürdiler önüme yazılanı
- 4b. 77. Ne kim bu dünyâda hayr ü şer itdüm
Kamu tertîbile evvel ü şânî
78. Çü gördüm sâbîkâ hayr işlerümi
Hemân ikrâra geldüm râyigâni
79. Dediler şerrüni daħı di imdi
Tutuldu söylemez oldı zebânı
80. Dediler işbu şerr işi kim itdi
Didüm bilmem ben anı işleyeni
81. Dediler ger güvâh olsa ne dersin
Dedüm xanı getürün şâhidâmı
82. Ayağum ellerüm itdi şehâdet
Eşitdüm şâhidân-ı ʿadilânı
83. Hele hayrum ziyâde geldi şerden
Bi-ħamdillâh ki âzâd oldum anı
84. Ğalâş oldum kamu derd ü elemden
Bu resme kaldum anda şâdumânî
85. Cevâbın çünki ben virdim olaruñ
Baña ʿarz eylediler müjdegâmı¹¹
86. Olar kim virmeye Münkir cevâbın
Cehennemdür bilün anuñ mekânı
87. Ğudânuñ emridür hiç kılmaz ârâm
Döger otlu topuzıla zebânî
88. Kalur dâ'im ʿazâb içinde miskîn
İlâhî kimseye gösterme anı
89. Eliñde var-iken fevt itme fırsat
Taşadduğ kıl Ğudâ yolına nânı
- 5a. 90. Kimesne Ğâtırın yıqma cihanda
Ki Ğağ sevmes bilürsin müziyânı¹²
91. Namâzın kıl oruç tut vir zekâtı
Ki Ğaccitmek gerek kâdir olanı
92. Saʿîd ol kışşamızdan Ğişşedâr ol
Gözün aç uykudan özün tanı
93. Hevâya tâbi^c olup nefse uyma
Bula şanma zafer nefse uyanı
94. İlâhî umaruz göster cemâlün
ʿİnâyet eyle dime "len-terânî"
- Şimdi ne yaptın söyle dediler: Bu dünyada hayır şer ne yaptıysam sırasıyla yazılı olarak önüme getirdiler.
- Eski hayır işlerimi görünce hemen kolayca ikrar ettim.
- İşlediğin şerleri de söyle deyince dilim tutuldu, söylemez oldu.
- Bu şer işi kim işledi, dediler. Onu işleyeni bilmem dedim.
- Eğer tanık olsa ne dersin, dediler. Dedim nerede, getirin şahitleri.
- Ayağım ellerim şahitlik etti. Adil şahitleri dinledim.
- Hele iyiliğim şerden ağır geldi de Allah'a şükür ki ondan kurtuldum.
- O anda bütün dert ve elemelerimden kurtularak çok sevindim.
- Ben onların cevabını böylece verince beni müjdelediler.
- Münker'in cevabını veremeyenlerin yeri bil ki cehennemdir.
- Allah'ın emridir, zebani hiç durmadan dinlenmeden ateşli topuzla döver.
- Zavallı sürekli azap içinde kalır. Rabbim onu kimseye gösterme.
- Elinde fırsat varken kaçırma; Tanrı yolunda sadaka ver.
- Dünyada kimsenin hatırını yıkma.
- Bilirsin ki Allah zarar verenleri sevmez.
- Namazını kıl, orucunu tut, zekâtını ver gücü yetenin de haccetmesi gerek.
- Gözünü aç, uykudan uyan, özünü tanı kıssamızdan hisse alıp mutlu ol.
- Hevaya bağlanıp nefesine uyma.
- Nefse uyanın zafer bulacağını sanma.
- Allahım, cemalini görmeyi umarız; Yardım et, len-terânî deme.¹³

¹¹ Metinde "mezdegan" biçiminde yazılan kelime "müjdegan" olarak yazıldı.

¹² Metinde "kimse" kelimesi vezin gereği "kimesne" olarak yazıldı.

¹³ *Len-terânî*: "Musa tayin ettiğimiz vakitte gelip de Rabbi ona hitab edince: "Ya Rabbi" dedi. "Göster bana zatını, bakayım Sana!" Allah Teala şöyle cevap verdi: "Sen Beni göremezsün. Ama şimdi şu dağa bak, eğer yerinde durursa sen de Beni görürsün!" Derken Rabbi dağa tecelli eder etmez onu un ufak ediverdi. Musa da düşüp bayıldı. Kendine gelince dedi ki: "Sübhansın ya Rabbî, her noksanlıktan

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009

- | | |
|--|---|
| 95.Be-ḥaḳḳ-ı sūre-i Ṭāhā vü Yāsın
Be-ḥaḳḳ-ı sūre-i Seb ^c al-meṣānī | Allahım,Yasin, Taha ve Fatiha sureleri
ve Hz. Muhammed'in hürmetine |
| 96.Muḥammed ḥürmet-içün yâ İllāhī
Şef ^c eyle bize ol mihrībānı | bize o sevgili peygamberi Hz.
Muhammed'i şefaatchi eyle. |
| 97.Bu ^c İbret-nâmeyi nazm eyler-iken
Yetimī dermdend-i Germeyānī ¹⁴ | Dertli, Germiyanlı Yetimî bu İbret-
nâmeyi nazm ederken isyan denizine |
| 98.Ġarīḳ-ı baḥr-ı ^c işyān olduĝıyçün
Dökerdi gözleri dürr-i girānı | gark olduĝu için gözlerinden inci
gözyaşları dökerdi. |
| 99.İllāhī rahmet eyle işbu nazmı
Oḳuyanı yazanı dinleyeni | Allah'im bu manzumeyi okuyanı, yazanı
ve dinleyeni baĝışla. |

6. DİZİN

A

aç- ad, ^cādilān, ^cadl, ağla-, ağlaş-, ağrı, ağız, āh, akça, ^cakl, al-, aldan-,
Allāh, almaĝ, alt, ^cām, ana, ança, anda, anı, ^canḳā, aña-, añ-, anuñ, ārām,
art, armaĝan, ^carz, aşlā, āsümān, ata, atlās, ayak, ^cayān, ^cayb, ayır-
, ayrıl-, ^cazāb, āzād,

B

bāĝ, baĝla-, baḥr, baḳ-, bañ, baña, baş, başla-, bedin begen-, beḳāsuz,
ben, beñ(i)z, besle-, beş, beyān, bı-ḥaḳḳ, bi, bi'llāhi, bil-, bin-, bir,
birāzer, biri, birle, biz, bozdoĝan, bu, bul-, buña, bunda, büstān

C

cāme, cān, cāvidān, cehennem, cehr, cem, cem^c, cemā^cat, cemāl,
cevāb, cevān, cevr, cihan, cinān, cisim, cism, cümle.

Ç

çaĝır-, çār u nā-çār, çek-, çık, çok, çü, çün, çünki

D

daḥı, dā'im, dāstān, de-, degme, dem, denīderd, deril-, dermend, dil,
diñle-, dīndirhemān, diri, dirīĝā, ditire-, ditreş-, dög-, dök-, dört,
döşek, duḥān, du^cā, dūsitān, dut-, dükān, dünyā, dürr-i girān, düş-
, düzet-, düzül- devrān,

münezzeh olduĝun gibi, dünyada Seni görmemizden de münezzehsin. Bu talebimden
ötürü tövbe ettim. Ben ümmetim içinde Seni görmeden iman edenlerin ilkiyim!"
(A'raf, 143.)

¹⁴ Metinde "dermdend" biçiminde olan kelime "dermend" olarak yazıldı.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*
Volume 4/2 Winter 2009

E

ebed, ecel, ekber, el, elem, emân, emr, ergavân, eriş-, esvedân, eşit, ev, evvel, ey, eydür, eyle-,eyü, ezrekân

F

fânî, ferzend,fevt, figân, fulân, fırsat.

G

ganî, garîk, gâyet, geh, gel-, ger, gerek, Germeyânî, getir-gey-, geyesü, gez-, gibi, gişi, git-, gög(ü)s, gök, gönül, gör-, göster-, gözet-, gözle, göz, gülsitân, gümân, gün, güvâh

H

hacc, haq, Haq, haqîkat, halâl, halâş, halâyık, hâl, hâlet, hâlık, halk, h alvet, hamdillâh, hân, hânedân, hâtır, Husrev, harâb, hâş, havâle, havf, hayr, hazâ, hele, hem, hemân, henüz, hep, her, hergiz, hevâ, heybet, hîc, hiç, hîç, hin, hişşedâr, hizmet, hudâ, hürmet, hürmüz,

I

ılın-,ısıtma.

İ

ʿİbret-nâme, iç,içün, iken,iki, ikrâr, İlâhî, ile, ilerü, imâm, İmân, imdi, inâyet, ins, ise, iskât-ı şalat, islâm, iste-, işyân, işâret, işbu, işi, iş, işle-, it-, iv-,

K

qabr, kabz, kaç-, qâdir, qahbe, qahramân, qalam, qal-, kamu, qanı, qânı, qap-, qarâbât, qaranlık, qavışdur-, qavm, qaygu, kayşer, kazâ,kefen,kesil-, kez, kıl-, kışsa, kıvan-, kız, ki, kim, kimesne, kimse, ko-, koy-, kudret, kulaq, Kurân, kuru-, kurut-,

L

lâkin, lâ-mekân, len-terânî, lisân,l utf,

M

maqrûr, mâl, mecrûh, meded, mekân, melek, mevt, mihribân, milk, miskîn, muhakkaq, muhammed, müziyân, mü'ezzin, münkir, münkür nekir, müselmân, müselsel, müzdegân,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

N

nā-gāh, nā-gehānī, namāz, nān, natüvān, naẓar, naẓm, ne, nebī, nefes,
nefs, nevbet, niçe, nide, nihānī, nīk, nişān, nite,

O

o, od, odur-, oġul, oġu-, ol-ol, olar, oruç, ot, otur-öl-, ölü, ölüm,
öñ, 'öñümce, ört-öz,

P

pāsubān, pīr, pūr,

R

rabb, raḥmet, rāyigān, rencīde, resm,
resül, revān, rızā, rūḥ,

S

sā'il, sābıkā, saç, saf, sāhib-firāş, Sa'īd, şalā, salāt, Sāmi, şanışān,
şarar-, sarāy, şarf, şar-, şavm, seb'al-meşānī, segird-, selām, selāṭīn,
sen, ser-ā-ser, sevgülü, sev-, sin, soñ, sor-, sovuç, soy-, söyle-, su, süre,
suşa-, sünnet, süñük, sürü-

Ş

şādumānī, şāh, şāhidān, şarāb, şeffī, şehādet, şer, şübān,

T

ta'ām, ṭābī, tabut, taġıl-tāhā, taleb, tanı-, Tañrı, taşadduç, te'āla, ten,
tercümān, tertīb, tizcek, topuz, toy-, ṭudāġ, ṭur, tut-, ṭutul-, ṭuy-, türāb,

U

um-, unud-, ur-, uşaḥ, uy-uyku, uzad-,

üstüḥān, üst-, üşü-,

V

var, var-, vāris, velākin, vir-,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Y

yâ, yaban, yan, yaña, yañadan, yaʿni, yapış-, yarıl-, yarlıg, yarlıga-
yaşa-, yâsin, yatur-, yaz-, Yetimî, yığıl-, yıq-, yırt-, yin-, yir, yi-yoq,
yol,yorul-, yum-, yumul-, yumurla-, yur, yuyıcı, yüz,

Z

zâ'il, zafer, zâr, zebânî, zebûn, zekât, zemân, zemîn, zen, zinhâr,
ziyâde, zulm

KAYNAKÇA

Aşık Çelebi, *Meşâ ʿirî'ş-şu ʿarâ*, *Tezkere*, haz. G. M. Meredith Owens,
London 1969, bk. 95a.

CANPOLAT, Mustafa, *Mecmuatü'n-Nezair*, TDK, Ankara 1982.

GÜLSEVİN, Gürer, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, TDK, Ankara
1997.

GÜLSEVİN, Gürer, Boz, Erdoğan, *Eski Anadolu Türkçesi*, Gazi
Kitabevi, Ankara 2004.

Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-şu ʿarâ*, C II, Ankara 1989.

TİMURTAŞ, Faruk Kadri, *Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl Gramer-
Metin- Sözlük*, Akçağ, Ankara 2005.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*



